

Wokół filozofii kultury

redakcja naukowa tomu

Marcin Karas

Jędrzej Skibowski

seria

**filozofia
kultury**

Wokół filozofii kultury

Wokół filozofii kultury

Tom jubileuszowy dedykowany
Profesorowi Piotrowi Mrozowi
z okazji Jego siedemdziesiątych urodzin

redakcja naukowa tomu
Marcin Karas
Jędrzej Skibowski

Kraków

seria

**filozofia
kultury**

Marcin Karas
Uniwersytet Jagielloński
ID <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>
✉ marcin.karas@uj.edu.pl

Jędrzej Skibowski
Uniwersytet Jagielloński
ID <https://orcid.org/0000-0002-0783-1873>
✉ skibowski@agh.edu.pl

© Copyright by Instytut Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
and individual authors, 2024

RECENZENT
dr hab. Jowita Guja, prof. AGH

OPRACOWANIE REDAKCYJNE
Weronika Widzińska

PROJEKT TYPOGRAFICZNY
Małgorzata Piwowarczyk

PROJEKT OKŁADKI I LOGO SERII
Joanna Bizior

ISBN 978-83-8368-088-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-089-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383680897>

Publikacja sfinansowana przez Instytut Filozofii
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Seria Filozofia Kultury jest prowadzona przez Pracownię Filozofii Kultury
Instytutu Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Nota biograficzna Prof. Piotra Mroza 11

1. LESZEK AUGUSTYN
Jak prawować się z Bogiem? Doświadczenie Hioba
jako wyzwanie filozoficzne 13
2. MICHAŁ BOHUN
Jedność i walka sprzeczności. W sprawie domniemanego
przewrotu w życiu i światopoglądzie Lwa Tołstoja 37
3. WACŁAW BRANICKI
Milczenie i nadzieja 59
4. ARKADIUSZ CHRUDZIMSKI
W poszukiwaniu straconego czasu: Brentano, Husserl
i Heidegger 75
5. JACEK DĘBICKI
Pseudo-Dionizy Areopagita i jego nienapisana teoria sztuki
konceptyjnej 101
6. BARTŁOMIEJ DOBROCZYŃSKI
Ewangelia getta *à rebours*. Paradoxy żydowskiej
i kobiecej tożsamości w *Nowej Legendzie*
Natalii Zylberlast-Zand (1883-1942) 137
7. JERZY GOŁOSZ
O niezbędności czynników społecznych i kulturowych
dla rozwoju nauki 161
8. ARTUR GUNIA
Wpływ technologii rzeczywistości wirtualnej i rozszerzonej
na obraz i schemat ciała w perspektywie fenomenologicznej 181
9. MACIEJ KAŁUŻA
Co mruczy w *Obcym*? Egzystencjalne i postkolonialne
czytanie Camusa 207

10. MARCIN KARAS
Mikołaj Kopernik jako postać legendarna 229
11. ALICJA KOWALCZEWSKA
Dowcip egzystencji 247
12. REMIGIUSZ KRÓL
Specyfika miasta a tworzenie świadomości regionalnej 269
13. ANNA KUCHTA
Teatr pamięci, pamięć w teatrze. Kazus monodramu *Zapamiętaj*
Clarka Younga i Dereka Goldmana 285
14. MARTA KUDELSKA
Joga a filozofia – schematy kształtujące człowieka doskonałego.
Przyczynek do dyskusji o przekładalności kultur 303
15. KACPER KUTRZEBA
Myśli o filozofii dziejów Herdera jako antycypacja Hegłowskiej
chytrości rozumu 321
16. ANNA MAŁECKA
Søren Kierkegarda metafizyczne poczucie humoru 339
17. JĘDRZEJ SKIBOWSKI
O Jungowskich archetypach słów kilka 347
18. MACIEJ SMOLAK
Czy przyjaciele w ujęciu Arystotelesa chcą największych dóbr
dla przyjaciół? Na kanwie *Etyki nikomachejskiej*
VIII 7 1159a 5-12 375
19. LESZEK SOSNOWSKI
O nieprowincjonalnej przyjaźni: Ingarden i Witkacy 407
20. PRZEMYSŁAW SPRYSZAK
John Locke jako krytyk filozofii Nicolasa de Malebranche'a 423
21. RADOSŁAW STRZELECKI
Dwie drogi do innego w filozofii egzystencjalnej 465
22. IZABELA SZYROKA-ŁAGOWSKA
Takt, czyli o związkach sztuki i polityki według
Helmutha Plessnera 487

23. ANNA I. WÓJCIK

Spacer filozofa 501

24. ANNA WYSOWSKA

Czy estetyczna teoria Romana Ingardena oddaje sprawiedliwość
dziełom malarstwa przedstawiającego? 527

25. WOJCIECH ZALEWSKI

Między metafizyką a fenomenologią. Esej o hiperfenomenologii
Gabriela Marcela 545

26. PAWEŁ JAKUB ZIĘBA

Transcendentalny realizm naiwny 567

VARIA

BEATA SZYMAŃSKA

Podróże. Wędrowanie 597

PIOTR BARTUŁA

Polyptychus Satyregzystencjalny 599

INDEKS OSOBOWY 637

Prof. Piotr Mróz

NOTA BIOGRAFICZNA PROF. PIOTRA MROZA

Piotr Mróz (ur. 8 kwietnia 1953 r. w Krakowie) – polski filozof, profesor nauk humanistycznych, kierownik Zakładu Filozofii Kultury w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W 1977 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim obronił pracę magisterską z filologii angielskiej: *Corridors of Power. An aesthetic study of Machiavellian and Erasmian Rulers in Shakespeare*, napisaną pod kierunkiem Przemysława Mroczkowskiego (praca wydana w 1992 r.). Magisterium z zakresu filozofii na podstawie pracy *Surrealizm a filozofia. André Bretona przygoda z nadrzeczywistym* (wydana w 1998 r.) uzyskał pod opieką promotorską Marii Gołaszewskiej w 1981 r. Doktorat napisany również pod kierunkiem Marii Gołaszewskiej obronił w 1987 r. Jego praca doktorska *Drogi nierzeczywistości* została poświęcona twórczości Jeana-Paula Sartre’a, a szczególnie jego estetyce.

Specjalizuje się w fenomenologii, filozofii egzystencji, estetyce, filozofii kultury. Rozprawę habilitacyjną poświęcił myśli Merleau-Ponty’ego (*Sztuka jako projekt. Filozofia i estetyka Maurice’a Merleau-Ponty’ego*, 2003), a następnie zajął się estetyką Sorena Kierkegaarda (*Søren Kierkegaard i sztuka niemożliwa*, 2013). Jako nauczyciel akademicki prowadzi popularne i uczęszczane kursy, cieszące się niesłabnącym zainteresowaniem kolejnych pokoleń studentów. Kursy te są przede wszystkim poświęcone egzystencjalizmowi, głównym teoriom filozofii kultury oraz wątkom filozoficznym w literaturze pięknej.

Piotr Mróz był także profesorem wizytującym na kilku zagranicznych uczelniach, w tym m.in. na Uniwersytecie w Lagos w Nigerii, gdzie współpracował z profesorem Jimem Unahem. Ponadto od drugiej połowy lat 90. prowadzi na Uniwersytecie Jagiellońskim

i innych krakowskich uczelniach kursy po angielsku i hiszpańsku dla studentów zagranicznych.

Publikował artykuły w „Analecta Husserliana”, czasopiśmie założonym przez Annę Teresę Tymieniecką, zawierającym teksty dotyczące badań fenomenologicznych. Brał również udział w organizowanych przez profesor Tymieniecką konferencjach i seminariach.

Blisko współpracował z Marią Gołaszewską, a także Beatą Szymańską, Krystyną Wilkoszewską, Januszem Mizera, Piotrem Bartulą, Elżbietą Paczkowską-Łagowską, Kajetanem Młynarskim, Bartłomiejem Dobroczyńskim. W ciągu lat swojej pracy miał możliwość poznać wielu filozofów i artystów z różnych krajów Europy i świata, w tym m.in.: Jacquesa Derride, Josepha Beuysa, Rogera Scrutona.

PUBLIKACJE I TŁUMACZENIA:

Książki

- 1990: *Sztuka a rzeczywistość*, wyd. PWN
- 1992: *Drogi rzeczywistości: poglądy estetyczne Jean-Paul Sartre'a 1930–1960*, wyd. Uniwersytet Jagielloński
- 1992: *Filozofia sztuki (w ujęciu egzystencjalizmu)*, wyd. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie
- 1992: *Corridors of power: An aesthetic study of the Machiavellian and Erasmian Rulers in Shakespeare*, Zakład Estetyki Instytutu Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego
- 1997: *Four essays in existentialism*, Wydawnictwo Aureus
- 1998: *Surrealizm a filozofia: André Bretona przygoda z nadrzeczywistym*, Wydawnictwo Aureus
- 2002: *Sztuka jako projekt: filozofia i estetyka Maurice'a Merleau-Ponty'ego*, Księgarnia Akademicka, rozprawa habilitacyjna
- 2013: *Søren Kierkegaard i sztuka niemożliwa: poglądy estetyczne Kierkegaardowskich autorów pseudonimowych*, Wydawnictwo Libron

Przekłady

- Jean-Paul Sartre, *Wyobrażenia* (1998, wraz z Anną Śpiewak)
- Maria Gołaszewska, *Aesthetics in Poland* (1996)
- Jean-Paul Sartre, *Byt i nicość* (2007, wraz z Janem Kielbasą, Rafałem Abramow, Remigiuszem Ryzińskim, Pauliną Małochleb)
- Daisetz Teitaro Suzuki, *Zen i kultura japońska* (2009, wraz z Beatą Szymańską i Anną Zalewską)

LESZEK AUGUSTYN

Jak prawować się z Bogiem?

Doświadczenie Hioba
jako wyzwanie filozoficzne

„Żył mąż pewien w ziemi Uz, Hiob mu było na imię” (Hi 1,1)¹ – przynajmniej tak poświadcza księga opowiadająca jego dzieje. Jak każda postać poddana procesowi symbolizacji, również biblijny Hiob pozostaje dla nas figurą bogatą w znaczenia. Bogactwo jej treści zdaje się wręcz niewyczerpywalne. Hiob to – co oczywiste – postać wyjątkowa, ale jednocześnie reprezentuje on człowieka, każdego człowieka znajdującego się w skrajnie napiętej, żeby nie powiedzieć nadwyrężonej do ostateczności relacji religijnej. Zwłaszcza w takich sytuacjach życiowych, w których znienacka dochodzi do wzmożenia – złośliwej niczym nowotwór – obecności zła, nagle uderzającego, niepozostawiającego miejsca dla ludzkich, arcy-ludzkich złudzeń. Zrezygnowany i zmieszany Hiob gorzko przyznaje: „Czego lękałem się najbardziej, spotkało mnie, przed czym drżałem, przyszło na mnie” (Hi 3,25). W tym sensie nie jest on nikim wyjątkowym, zresztą sam zdaje sobie z tego sprawę i o tym mówi, zwracając się do Elifaza z Temanu, jednego z przyjaciół: „Ja też mógłbym mówić jak wy, gdybyście zamiast mnie tutaj byli. Mógłbym słowa na was układać albo kiwać nad wami głową” (Hi 16,4).

¹ *Księga Hioba*, tłum. C. Miłosz, [w:] C. Miłosz, *Księgi biblijne*, Kraków 2003.

Niemniej jednak to jemu zostało dane doświadczenie оголошення, przeżycie stanu upadku człowieka, ale i w końcu odzyskanie z ręki Boga, i to w dwójnásób, wszelkich dóbr utraconych. (Tylko dawnym jego dzieciom nie było dane powrócić do życia przy ojcu!). Nie wnikając w to, co było pierwsze: bohater czy opowieść, należy przyjąć, że to właśnie jego osobiste doświadczenie – jako człowieka o imieniu Hiob – złożyło się na kanwę opowieści biblijnej. Zasadniczą część *Księgi Hioba* wypełniają jednak dialogi biblijnego bohatera z „mądrymi”, rezonującymi jego przyjaciółmi. Tym samym i bezpośredniość relacji (o ile wcześniej ją założyliśmy) nieszczęsnego patriarchy do Boga została do czasu epilogu zawieszona, dosłownie zapośredniczona przez dialog międzyludzki. Na głos przemawiającego „z wichrowej burzy” Boga ten rozmijający się ze sobą dialog wreszcie został przerwany i ostatecznie porzucony. Tak hardo zaś wypowiadający się w imieniu Boga trzej przyjaciele, znalazłszy się przed Jego zagniewanym obliczem, mogli ocaleć tylko za cenę złożenia przez nich ofiary zwierzęcej i towarzyszącej jej modlitwy Hioba². Uparta postawa tego ostatniego przeważała zatem na szali i ochroniła również świadków jego niedoli przed skutkami Bożego gniewu. Zresztą cierpiący patriarcha miał pełną świadomość grożącego mu z ich strony niebezpieczeństwa: „Biada mi, gdybym wam słuszość przyznał” (Hi 27,5).

Zapytajmy o sens owej niepowtarzalnej „namiętnej walki Hioba z Bogiem o Boga” – jak to ujął Karl Jaspers³. Wpisując się w tę wizję, Louis Dupré podkreślił rzecz zasadniczą, której nie sposób pominąć ani zbyć milczeniem: „Historia Hioba jest całkowitą afirmacją boskiej transcendencji”⁴. Wobec tego należy przyjąć, że w wypadku

² Co godne podkreślenia, podobnego niebezpieczeństwa uniknął czwarty mówca, którego słowa bezpośrednio poprzedziły objawienie Jahwe. Był nim Elihu, syn Barachela Buzyty, z rodu Ram, który „zapłonął gniewem” na Hioba, jako że cierpiący patriarcha „sprawiedliwszym się mniemał niż sam Bóg” oraz na jego trzech przyjaciół, „dlatego że nie znaleźli odpowiedzi, choć i Hioba zganili”, por. Hi 32, 1-5.

³ K. Jaspers, *Wiara filozoficzna*, tłum. A. Buchner i in., Toruń 1995, s. 33.

⁴ L. Dupré, *Inny wymiar. Filozofia religii*, tłum. S. Lewandowska-Głuszyńska, Kraków 2003, s. 350. Ważne jest towarzyszące owej konstatacji zastrzeżenie: „Interpretacja Karla Jaspersa jest poprawna, póki konfrontacja Hioba z Jahwe nie jest interpretowana jako akt buntu, lecz jako akt rezygnacji, w której kryje się protest” (*tamże*).

Hioba mamy do czynienia z doświadczeniem Transcendencji. Nie jesteśmy w stanie zrozumieć Boga. Jego odpowiedź jest zawsze zaskakująca. Tego rodzaju doświadczenie wprowadza jednak w życie ludzkie – wydaje się, że z gruntu nieuleczalną – niepewność. Nawet po otrzymaniu na powrót tego, co Bóg odebrał Hiobowi, nie jest on w stanie zachować dawnej pewności, nikt nie może być niczego pewnym – jak zauważa Bolesław Miciński⁵. A mimo to Bóg domaga się od tak doświadczonego człowieka zachowania bezwarunkowej wierności i zgody na to, czego *nolens volens* przyszło mu doświadczać.

Przedstawiony w Biblii Hiob to postać szczególna, wyodrębniona. Niezrozumiałe dlań cierpienie wyrywa go ze społecznej powszechności – jego sytuacja, rozważana nawet na tle historii religii biblijnej, jest ze wszech miar wyjątkowa. Dotychczas w historii Izraela gniew Boga był bowiem skierowany przeciwko zbiorowości. Teraz jednak stało się inaczej: „W Księdze Hioba po raz pierwszy w historii biblijnej gniew Boga jest zwrócony przeciw samotnej jednostce”⁶. Co więcej, postawa biblijnego Hioba wpłynęła na sposób kształtowania się ludzkiego obrazu Boga, a nawet samoświadomości Boskiej, w jakimś stopniu danej i zapośredniczonej w świadomości religijnej ludzkości.

Spróbujmy zatem odnieść się do postaci Hioba i na wybranych przykładach ująć ją w relacji do zagadnień filozoficznych. Istnieje jakiś intrygujący rys tej – wydawałoby się, że z gruntu antyfilozoficznej – postaci biblijnej, z powodu którego tak często pojawia się ona w kręgu namysłu filozoficznego (w szerokim sensie, obejmującym także teksty z innych dziedzin humanistyki). To, co intrygujące, skłania zaś do zadania wielu pytań, na które jednak nie sposób w krótkim (a nawet dłuższym) tekście zadowalająco odpowiedzieć. Spróbujmy wobec tego wskazać przynajmniej na niektóre z tych problemów. W jaki mianowicie sposób mogą spotkać się na jednym i tym samym gruncie *Księgi Hioba* religia i filozofia, myśl religijna i filozoficzna? Jaki sens religijny, filozoficzny, a może raczej – religijno-filozoficzny, skrywa się w zagadkowej postaci męża z ziemi Uz? Jak można by ująć specyficzność, „wyjątkowość” doświadczenia religijnego Hioba?

⁵ B. Miciński, *Pisma zebrane*, t. 1, oprac. P. Kądziała, Warszawa 2011, s. 186.

⁶ P. Śpiewak, *Wieczny Hiob*, Warszawa 2018, s. 76.

Leszek Augustyn

Jak prawować się z Bogiem? Doświadczenie Hioba
jako wyzwanie filozoficzne

Michał Bohun

Jedność i walka sprzeczności. W sprawie domniemanego
przewrotu w życiu i światopoglądzie Lwa Tołstoja

Wacław Branicki

Milczenie i nadzieja

Arkadiusz Chrudzimski

W poszukiwaniu straconego czasu: Brentano, Husserl i Heidegger

Jacek Dębicki

Pseudo-Dionizy Areopagita i jego nienapisana teoria
sztuki koncepcyjnej

Bartłomiej Dobroczyński

Ewangelia getta *à rebours*. Paradoksy żydowskiej i kobiecej tożsamości
w *Nowej Legendzie* Natalii Zylberlast-Zand (1883-1942)

Jerzy Gołosz

O niezbędności czynników społecznych i kulturowych
dla rozwoju nauki

Artur Gunia

Wpływ technologii rzeczywistości wirtualnej i rozszerzonej
na obraz i schemat ciała w perspektywie fenomenologicznej

Maciej Kałuża

Co mruczy w *Obcym*? Egzystencjalne i postkolonialne
czytanie Camusa

Marcin Karas

Mikołaj Kopernik jako postać legendarna

Alicja Kowalczevska

Dowcip egzystencji

Remigiusz Król

Specyfika miasta a tworzenie świadomości regionalnej

Anna Kuchta

Teatr pamięci, pamięć w teatrze. Kazus monodramu
Zapamiętaj Clarka Younga i Dereka Goldmana

Marta Kudelska

Joga a filozofia – schematy kształtujące człowieka
doskonałego. Przyczynek do dyskusji o przekładalności kultur

Kacper Kutrzeba

Mysli o filozofii dziejów Herdera jako antycypacja
Hegłowskiej chytrności rozumu

Anna Małecka

Søren Kierkegaarda metafizyczne poczucie humoru

Jędrzej Skibowski

O Jungowskich archetypach słów kilka

Maciej Smolak

Czy przyjaciele w ujęciu Arystotelesa chcą największych dóbr dla przyjaciół?
Na kanwie *Etyki nikomachejskiej* VIII 7 1159a 5-12

Leszek Sosnowski

O nieprawdopodobnej przyjaźni: Ingarden i Witkacy

Przemysław Spryszak

John Locke jako krytyk filozofii Nicolasa de Malebranche'a

Radosław Strzelecki

Dwie drogi do innego w filozofii egzystencjalnej

Izabela Szyroka-Lagowska

Takt, czyli o związkach sztuki i polityki według Helmutha Plessnera

Anna I. Wójcik

Spacer filozofa

Anna Wysowska

Czy estetyczna teoria Romana Ingardena oddaje
sprawiedliwość dziełom malarstwa przedstawiającego?

Wojciech Zalewski

Miedzy metafizyką a fenomenologią.
Esej o hiperfenomenologii Gabriela Marcela

Paweł Jakub Zięba

Transcendentalny realizm naiwny

Beata Szymańska

Podróż. Wędrowanie

Piotr Bartuła

Polyptychus Satyregzystencjalny

ISBN 978-83-8368-088-0

9 788383 680880

<https://akademicka.pl/>